

Siposné Kecskeméthy Klára:

A NATO PARTNERSÉGI KAPCSOLATAINAK ÁTTEKINTÉSE¹

Rezümé:

A cikk szerzője áttekintést nyújt a NATO partnerségi kapcsolatairól a hidegháború bejezése utáni időszakról napjainkig. A NATO 2011 áprilisában új hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát (Berlin Partnerségi Csomag) fogadott el. A partnerségi politika olyan új eszköztárat kínál a meglévő és a potenciális partnereknek, amely lehetővé teszi, hogy saját maguk alakíthassák a Szövetséghez fűződő kapcsolatrendszerüket. A NATO a Föld bármely kontinensén és régiójában fekvő állammal képes együttműködni a nemzetközi biztonság és bizalom erősítése érdekében. Az új partnerség több célt szolgál, így a NATO műveletek támogatását, a nemzetközi biztonság kiterjesztését, az egyes államok felkészülését a tagságra és a liberális demokratikus értékek védelmét.

Kulcsszavak:

Partnerség a Békéért; Euro-atlanti Partnerségi Tanács; Mediterrán Párbeszéd; Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés; partnerek a világban; Berlini Partnerségi Csomag

Klára Kecskeméthy Sipos:

NATO PARTNERSHIP RELATIONS REVIEW

Abstract:

The article gives us an overview of different NATO partner relations from the end of the Cold War until today. NATO adopted in April 2011 a new - Berlin Partnership Package - more efficient and flexible partnership policy. The new partnership policy offers tools for existing and potential partners to enable themselves to shape relations with the Alliance. The new partnership policy serve multiple functions, including supporting NATO's operations, enhancing international security, preparing states for membership and defending liberal democratic values.

The Alliance can work with any state located on any continent or region of the world in order to strengthen international security and trust.

Key words:

Partnership for Peace, Euro-Atlantic Partnership Council, Mediterranean Dialogue, Istanbul Cooperation Initiative, Partners across the Globe, Berlin Partnership Package

Az elmúlt két évtizedben a NATO a kooperatív biztonság érdekében, a partnerségi együttműködés keretében létrehozta a Partnerség a Békéért Programot, a Mediterrán Párbeszédet és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést, stratégiai partnerséget alakított ki Oroszországgal, Ukrajnával és megkülönböztetett kapcsolatot Grúziával. Napjainkig a NATO a partnereivel együttműködésben nagy utat tett meg.

Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (North Atlantic Treaty Organization, a továbbiakban NATO) alapokmányát 1949. április 4-én Washingtonban 12 ország írta alá: az Egyesült Államok, Kanada, Belgium, Dánia,

¹ A szerző 2012. november 8-án, a Honvéd Kulturális Központban, a Mindenki Hadtudománya című előadássorozat keretében elhangzott előadásának szerkesztett változata.

Egyesült Királyság, Franciaország, Hollandia, Izland, Luxemburg, Norvégia, Olaszország és Portugália. A szövetség fennállása óta többször bővült. A hidegháború idején, 1952-ben Görögország és Törökország csatlakozott a Szövetséghez. Németország 1955-ben vált tagországgá. Spanyolország 1982 csatlakozott.²

A hatvanhárom éve aláírt washingtoni szerződés a jelenlegitől alapjaiban eltérő katonai és politikai helyzetben született. Akkor az egyezmény aláírói a földrajzilag, és politikailag azonosítható nagyhatalom, a Szovjetunió részéről várható támadás elhárítására léptek szövetségre. A Szövetség létrehozásának célja a demokrácia, az egyéni szabadság és jog elvein alapuló szabadság, a közös örökség és a civilizáció védelme, a stabilitás és a jólét előmozdítása az észak-atlanti térségben volt. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezete fennállásának első negyven évében meghatározó volt a világméretű hatalmi egyensúly fenntartása és a konfliktusok diplomáciai rendezése.

A washingtoni szerződés hatálya a mindenkori tagországok területére terjedt ki.³ A dokumentum 4. cikkelye rögzíti, hogy a felek tanácskoznak egymással, amennyiben bármelyik fél területi integritását, szuverenitását vagy biztonságát veszély fenyegeti.⁴

A közös védelem alapelveit a szerződés 5. cikkelyében rögzítették, amely szerint: *„egyikük vagy többjük ellen, Európában vagy Észak-Amerikában intézett fegyveres támadást valamennyiük ellen irányuló támadásnak tekintenek és megegyeznek abban, hogy amennyiben ilyen támadás bekövetkezik, mindegyikük az Egyesült Nemzetek Alapokmányának 51. cikke által elismert jogos egyéni vagy kollektív védelem jogát gyakorolva, támogatni fogja a megtámadott Felet vagy Feleket”*.⁵

A második világháborút követően Magyarország számos, a régiókba tartozó országgal együtt szovjet befolyási övezetbe került. Az Amerikai Egyesült Államok, illetve a Szovjetunió vezette világrendszerek és katonai tömbjeik szembenállása 1991-ig, a Varsói Szerződés és a Szovjetunió felbomlásáig tartott.⁶

A Közép- és Kelet-Európában lezajlott politikai-gazdasági rendszerváltoztatás átalakította a szuverenitását visszanyert országok egykori ellenfeleikhez és egymáshoz való viszonyát. Az egykor szembenálló felek között lassú bizalomerősítő

² Az újraegyesített Németország hivatalosan 1990 óta tagja a szervezetnek. Ez jelentette a hidegháború vége utáni első bővítést (lásd a NATO honlapját). Ezt számos további bővítés követte 1999-ben, 2004-ben és 2009-ben.

³ Az eredeti szerződés 6. cikkelyében tüntették fel a tagországokat és egyéb területeit, amelyre a szerződés hatálya kiterjedt (Európa, Észak-Amerika, Franciaország algériai megyéi, Törökország területe és a Felek egyikének joghatósága alá tartozó, az észak-atlanti térségben a Ráktérítőtől északra fekvő szigetekre). A 6. cikkely szövegét 1963. január 16-án módosították. Eszerint a Szerződés ide vonatkozó kikötései 1962. július 3-ától nem alkalmazhatóak Franciaország korábbi algériai megyéire.

⁴ *„A Felek tanácskozni fognak egymással valahányszor bármelyikük véleménye szerint a Felek egyikének területi épségét, politikai függetlenségét vagy biztonságát veszély fenyegeti.”* A szerződés szövege a külügyminisztérium honlapján olvasható.

http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/ (Megnyitva 2012. november 2.)

⁵ A szerződés szövegét lásd

http://www.kulugyminiszterium.hu/kum/hu/bal/Kulpolitikank/Biztonsagpolitika/NATO_dokumentumok/ (megnyitva 2012. november 2.)

⁶ A szocialista blokk államai a Szovjetunióval az élen 1955-ben létrehozták a Varsói Szerződés (VSZ) katonai szövetséget. A VSZ tagállamai: Albánia, Bulgária, Csehszlovákia, Magyarország, Német Demokratikus Köztársaság, Lengyelország és Románia volt a Szovjetunió mellett.

és megbékélési folyamat kezdődött, a NATO partneri viszonyra törekedett a közép- és kelet-európai egykori szocialista országokkal.

A partnerségi együttműködés keretei

Az elmúlt két évtized viharos, gyorsan zajló eseményei azt eredményezték, hogy a csúcsértekezletek rendezésének gyakorisága felgyorsult a hidegháború éveihez képest. 1957 és 1989 között tizenegy csúcsértekezletet tartott a szövetség, 1990 és 2012 között tizennégyet (ld. 1. táblázat). A rendezvények fontosságát és jelentőségét azonban semmiképpen sem megrendezésük gyakorisága, hanem tartalmi jellemzői adják.

1. táblázat
NATO csúcsértekezletek 1957–2012 között

	Helyszín	IDŐPONT
1.	Párizs	1957. december 16–19.
2.	Brüsszel	1974. június 26.
3.	Brüsszel	1975. május 29–30.
4.	London	1977. május 10–11.
5.	Washington D.C.	1978. május 30–31.
6.	Bonn	1982. június 10.
7.	Brüsszel	1985. november 21.
8.	Brüsszel	1988. március 2–3.
10.	Brüsszel	1989. május 29–30.
11.	Brüsszel	1989. december 4.
12.	London	1990. július 5–6.
13.	Róma	1991. november 7–8.
14.	Brüsszel	1994. január 10–11.
15.	Párizs	1997. május 27.
16.	Madrid	1997. július 8–9.
17.	Washington D.C.	1999. április 23–24.
18.	Róma	2002. május 28.
19.	Prága	2002. november 21–22.
20.	Isztambul	2004. június 28–29.
21.	Riga	2006. november 28–29.
22.	Bukarest	2008. április 2–4.
23.	Strassburg-Kehl	2009. április 3–4.
24.	Lisszabon	2010. november 19–20.
25.	Chicago	2012. május 20–21.

A Közép- és Kelet-Európában végbement, alapvető változások hátterét és Európa megosztottsága megszűnésének lehetőségét tekintette át az 1989. decemberi brüsszeli csúcsértekezlet. A Berlini Fal leomlása után a NATO megkezdte szerepének újragondolását, tárgyalni kezdett a volt szocialista tömb országaival.

Az 1990. júliusi londoni csúcsértekezleten közzétették a Szövetség átalakításáról szóló Londoni Nyilatkozatot. A NATO 1990. júliusi londoni nyilatkozata

fogalmazta meg először a Varsói Szerződés közép- és kelet-európai tagországaival történő együttműködésre vonatkozó elképzeléseket, a rendszeres katonai és diplomáciai kapcsolatok kialakítását. Ezek magukba foglalták a politikai és katonai tevékenységek széles spektrumát, beleértve az állandó diplomáciai kapcsolatok létesítését is. Ezt a folyamatot erősítette tovább az Észak-atlanti Tanács kopenhágai nyilatkozata.⁷

A Varsói Szerződés felbomlásával⁸ alapjaiban megváltozott Európa biztonsági helyzete. Bár ezzel a globális összeütközés, a két világrendszer összecsapásának veszélye megszűnt ugyan, de a világ egyáltalán nem vált egy csapásra biztonságosabbá.

Az átalakuló NATO 1991. évi római csúcstalálkozója új korszakot nyitott: a Szövetség a szélesebb értelemben vett euro-atlanti keretek között fogalmazta meg a feladatait és az erre vonatkozó politikáját. Az 1991. novemberi római csúcsertekezlet zárónyilatkozata létrehozta az *Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot*⁹ (North Atlantic Cooperation Council – NACC), a NATO-tagállamok és a partnerországok párbeszéd fórumát, amely lényegében valamennyi európai országnak helyet biztosított.¹⁰ Az első történelmi jelentőségű tanácskozást 1991. december 20-án tartották meg. A Tanács, alapvető célja az volt, hogy elmélyítse az államok közötti kölcsönös megértést. A testület lehetőséget adott arra, hogy a tagországok és a partnerországok a békéről, a biztonságról és a stabilitásról tárgyaljanak. E keretek között tárgyalták meg a Szovjetunióban végbement változásokat, a jugoszláviai helyzetet, tették közé a békéről és együttműködésről szóló Római Deklarációt, valamint a NATO hidegháború utáni első nyilvános új stratégiai koncepcióját.¹¹

Fontos mérföldkőnek tekinthető az 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozó. Bár közvetlen katonai konfliktus bekövetkezését nem valószínűsítették, továbbra is az V. cikkely szerinti tagországok védelme maradt az egyik legfontosabb alappillér. A Szövetség által is felismert realitás volt, hogy Európában, de mindenekelőtt a perifériákon számtalan válság és korlátozott konfliktus lehetséges. A csúcstalálkozó elfogadta azt az új szövetségi politikát, amely szerint a NATO-erők katonai alkalmazására a Szövetség területén kívül (out of area) is sor kerülhet. A szövetség elsődleges feladatának a közép- és kelet-európai térség biztonságpolitikai stabilizálását tekintette, a mediterrán térség csak másodlagos fontosságú volt a számára.

1994-ben a NATO és a mediterrán térség országai közötti együttműködés kezdetét jelentette a Mediterrán Párbeszéd (Mediterranean Dialogue, a továbbiakban MD) létrehozása.¹² A cél a regionális biztonság és stabilitás elősegítése, a jobb,

⁷ North Atlantic Council, London Declaration. July 5–6, 1990, par. 6–8.

⁸ A Varsói Szerződés 1991 júliusában szűnt meg.

⁹ 1997-ben ezt az Észak-atlanti Partnerségi Tanács váltotta fel.

¹⁰ 20 years ago: London Declaration marks birth of new NATO, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_64790.htm?selectedLocale=en (megnyitva 2012. október 31.), valamint Sorin Lungu NATO Cooperation with former Adversaries, Spring 1999 issue (Vol. IV, No. 2), American Diplomacy cikkét. http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html (megnyitva 2012. november 3.) (Ld. a NATO hivatalos honlapját)

¹¹ The Alliance's New Strategic Concept, 07 Nov. 1991 – 08 Nov. 1991

http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_23847.htm (megnyitva 2012. október 21.)

¹² Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, The Brussels Summit Declaration, Brussels, 11 January 1994. p. 7.

kölcsönös megértés, valamint a NATO és a mediterrán országok közötti nézeteltérések kiküszöbölése volt.¹³

Partnerség a Békéért

A Partnerség a Békéért Programot (Partnership for Peace Program – PfP) a NATO 1994. januári brüsszeli csúcstalálkozóján tárgyalták meg, s tették a szervezet hivatalos programjává. A békepartnerség alap gondolatát az adta, hogy Európa minden államának felelőssége van a kontinens biztonságának szavatolásában és népeinek békés együttélésében.¹⁴ 1994 januárjában a NATO meghívta az Észak-atlanti Együttműködési Tanács résztvevő országait és az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia¹⁵ egyéb résztvevő államait, hogy csatlakozzanak a PfP-hez (ld. 2. táblázat).

2. táblázat
A Partnerség a Békéért keretprogramhoz csatlakozás időpontja

Ország	PfP tagság kezdete	Jelenlegi státusz
Albánia	1994. február 23.	2009. április 1. NATO-tag
Ausztria	1995. február 10.	
Azerbajdzsán	1994. május 04.	
Belorusszia	1995. január 11.	
Bosznia-Hercegovina	2006. december 14.	
Bulgária	1994. február. 14.	2004. március 29. NATO-tag
Csehország	1994. március 10.	1999. március 16. NATO-tag
Észtország	1994. február 3.	2004. március 29. NATO-tag
Finnország	1994. május 9.	
Grúzia	1994. március 23.	
Horvátország	2000. május 25.	2009. április 1. NATO-tag

¹³ Egyiptom, Izrael, Mauritánia és Marokkó a kezdetektől a tagja, Tunézia 1995 februárjában, Jordánia 1995 novemberében, Algéria 2000 februárjában csatlakozott. (Ld Siposné Kecskeméthy Klára: Security and cooperation through education and research in the Mediterranean Area – AARMS, Academic and Applied Research in Military Science, 2004. Issue 2, Volume 3. p. 295–304.)

¹⁴ Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council ("The Brussels Summit Declaration") 11 Jan. 1994, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24470.htm?mode=pressrelease (megnyitva 2012. október 23.)

„We have decided to launch an immediate and practical programme that will transform the relationship between NATO and participating states. This new programme goes beyond dialogue and cooperation to forge a real partnership - a Partnership for Peace. We invite the other states participating in the NACC, and other CSCE countries able and willing to contribute to this programme, to join with us in this Partnership. Active participation in the Partnership for Peace will play an important role in the evolutionary process of the expansion of NATO.”

¹⁵ Conference for Security Cooperation in Europe (CSCE), Az Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet az 1994. decemberi budapesti ülésekor Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezetté (EBESZ) alakult. 57 tagja van, az összes európai ország és az Egyesült Államok, valamint Kanada is.

Írország	1999. december 1.	
Kazahsztán	1994. május 27.	
Kirgizisztán	1994. június 1.	
Lengyelország	1994. február 2.	1999. március 16. NATO-tag
Lettország	1994. február 14.	2004. március 29. NATO-tag
Litvánia	1994. január 27.	2004. március 29. NATO-tag
Macedónia	1995. november 15.	
Magyarország	1994. február 8.	1999. március 16. NATO-tag
Málta	1995. április 26.	
Moldova	1994. március 16.	
Montenegró	2006. december 14.	
Oroszország	1994. június 22.	
Örményország	1994. október 05.	
Románia	1994. január 26.	2004. március 29. NATO-tag
Svájc	1996. december 11.	
Svédország	1994. május 9.	
Szerbia	2006. december 14.	
Szlovákia	1994. február 09.	2004. március 29. NATO-tag
Szlovénia	1994. március 30.	2004. március 29. NATO-tag
Tadzsisztán	2002. február 20.	
Türkmenisztán	1994. május 10.	
Ukrajna	1994. február 8.	
Üzbegisztán	1994. július 13.	

Az átfogó biztonságpolitikai kezdeményezés célja az volt, hogy kibővítse és felgyorsítsa a politikai és a katonai együttműködést Európában. A kezdeményezés lehetőséget adott a NATO és a vele együttműködésre kész államok közötti kapcsolatok átalakítására, illetve arra hogy kellő felkészülés után bevonják a programban résztvevő országokat az Európa biztonságát veszélyeztető válságok kezelésbe.

A PfP keretén belül a NATO és az egyes partnerországok olyan együttműködési formákat alakítottak ki, amelyek tartalma az adott partnerország egyéni lehetőségeinek a legjobban megfelelt. A program elfogadása és az abban való részvétel egyben a tanulási folyamat nyitánya is volt a NATO-tagságot célként kitűző országok számára.

A PfP-program keretdokumentuma az alábbi fő feladatokat jelölte meg:

- a védelmi és költségvetési tervezés átláthatóságának megteremtése;

- a fegyveres erők demokratikus ellenőrzésének biztosítása;
- olyan katonai képességek megteremtése és fenntartása, amelyek lehetővé teszik az ENSZ és/vagy az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) irányításával végrehajtott műveletekben történő részvételt;
- a katonai együttműködési kapcsolatok fejlesztése, a közös tervezés, kiképzés végrehajtása, a békefenntartó, kutató-mentő, humanitárius és egyéb műveletek végrehajtása érdekében;
- az interoperabilitásra alkalmas erők hosszú távú fejlesztése a NATO-erőkkel való együttműködés érdekében.¹⁶

A szövetség 1995 szeptemberében adta ki a *Tanulmány a NATO bővítéséről* című dokumentumot,¹⁷ amelyben egyértelműen megfogalmazta a csatlakozni szándékozók számára a NATO-tagság elnyeréséhez szükséges politikai és katonai feltételeket. A tanulmány hat fejezetre tagozódik, az 1. fejezet a bővítés elveivel és célkitűzéseivel foglalkozik. A 2. fejezet azt taglalja, hogyan járulhat hozzá a bővítés az euro-atlanti térség stabilitásához és biztonságához, és hogyan segítheti elő az európai kontinens megosztottságának megszüntetését. A 3. fejezet a NACC és a PfP szerepét mutatja be a bővítési folyamatban, és megfogalmazza a PfP keretén belül az együttműködés területeit.¹⁸ A 4. fejezet azt elemzi, hogy a NATO bővítése milyen módon erősítheti a szervezet hatékonyságát annak érdekében, hogy az továbbra is képes legyen alapfunkciója, a békefenntartás és egyéb tevékenység végrehajtására, valamint hű maradjon a Washingtoni Szerződés alapelveihez és célkitűzéseire. Az 5. fejezet olyan fontos kérdésekkel foglalkozik, hogy milyen következményekkel jár a tagság az új tagok számára, beleértve a jogokat és kötelezettségeket, és mit kell tenniük a tagságra való felkészülés érdekében. A 6. fejezet részletezi a bővítési folyamat menetét, hivatkozással az alapszerződés 10. cikkelyére.¹⁹

A madridi csúcscrétekezleten (1997. július 8–9.) Csehországot, Magyarországot és Lengyelországot meghívták a csatlakozási tárgyalásokra; a szövetség megerősítette a 10. cikkely érvényességét, miszerint „*A Felek egyhangú megegyezéssel a Szerződéshez való csatlakozásra hívhatnak meg minden más európai államot, amely képes arra, hogy elősegítse a Szerződés elveinek továbbfejlesztését és hozzájáruljon az észak-atlanti térség biztonságához...*”, valamint a NATO nyitott ajtó politikáját (Open Door Policy). Ekkor került sor az Euro-

¹⁶ Partnership for Peace: Framework Document Issued by the Heads of State and Government participating in the Meeting of the North Atlantic Council, 11. Jan. 1994, Brussels, <http://www.nato.int/docu/comm/49-95/c940110b.htm> (megnyitva 2012. október 23.)

¹⁷ Study on NATO Enlargement, NATO HQ, Brussels, 03. September 1995. http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_24733.htm (megnyitva 2012. október 24.)

¹⁸ Ezek az alábbiak:

1. Demokratikus kontroll a hadsereg felett, a védelmi tervezés és költségvetés átláthatósága további fejlesztése, amely nagyban függ a partnerországok erőfeszítéseitől is.
2. A katonai és védelmi együttműködés fejlesztése annak érdekében, hogy a partnerországok a védelmi berendezésüket/intézményrendszerüket az új biztonsági környezetnek megfelelően alakítsák,
3. Katonai képességek/készültség növelése, békefenntartó, humanitárius és kutató-mentő és egyéb missziókban és tevékenységben történő részvétel érdekében.
4. Védelmi- és katonai együttműködésben a bizalom és az átláthatóság erősítés a szövetségesek és a partnerek között,
5. az interoperábilis erők mechanizmusainak fejlesztése a partnerek békefenntartó műveletek tervezésébe és végrehajtásába bevonása érdekében.

¹⁹ 10. cikkely: „*A Felek egyhangú megegyezéssel bármely más európai országot meghívhatnak a Szerződéshez való csatlakozásra, amely képes a Szerződés elveinek támogatására, és az észak-atlanti térség biztonságának hozzájárulására...*”.

atlanti Partnerségi Tanács (amely az Észak-atlanti Együttműködési Tanácsot váltotta fel) csúcstalálkozóji szintű első tanácskozására.

Euro-atlanti Partnerségi Tanács

Az Euro-atlanti Partnerségi Tanács (Euro-Atlantic Partnership Council – EAPC)²⁰ az euro-atlanti térség biztonsága és stabilitása erősítésének céljából 1997-ben létrehozott konzultatív fórum, amely a rendszeres párbeszéd mellett a gyakorlati együttműködés kerete a NATO tagállamok és partnerországok számára. Az együttműködés során a Szövetség lehetőséget biztosít arra, hogy a partnerországok saját igényeik szerint vegyenek részt mind a katonai, mind pedig a civil programokban.

Az évek során az EAPC azon közép-és kelet európai országok számára veszített korábbi jelentőségéből, amelyek vagy már csatlakoztak a NATO-hoz, vagy a velük közösen kidolgozott és végrehajtott Tagsági Akcióterv (Membership Action Plan – MAP)²¹ eredményeként a csatlakozás reális közelségébe kerültek. A kaukázusi, és közép-ázsiai országok, illetve a *fejlett ötök*²² (ti. Ausztria, Finnország, Írország, Svédország és Svájc) számára azonban a terület továbbra is fontos biztonságpolitikai kapcsolódási pontot jelent.

Az 1999. április 23–24-ei washingtoni csúcsértekezleten a tagországok megemlékeztek a NATO 50. évfordulójáról. A Cseh Köztársaság, Magyarország és Lengyelország immár teljes jogú tagországokként részt vettek az első csúcstalálkozójukon. A Szövetség elfogadta a Tagsági Akciótervet;²³ közzétették az új, átdolgozott stratégiai koncepciót;²⁴ az európai biztonsági és védelmi önállóság megerősítése érdekében elindították a „Védelmi képesség kezdeményezést” (Defence Capabilities Initiative – DCI).

A NATO állam- és kormányfői a prágai csúcsértekezleten (2002. november 21–22.) hét európai államot (Bulgária, Észtország, Lettország, Litvánia, Románia, Szlovákia és Szlovénia) hívtak meg a csatlakozási tárgyalások megkezdésére. A NATO-államok vezetői elfogadták a "Prágai képességcsomagot" (Prague Capabilities Commitment – PCC) azért, hogy a Szövetség katonai képességei bővüljenek.

A NATO modernizációs folyamatával egy időben a partnerségi együttműködés átalakítása is napirendre került. Egyetértettek abban, hogy a NATO átalakulásával párhuzamosan meg kell újítani a partnerségi (EAPC/PfP) kapcsolatokat is, jobban alkalmazkodva a kor kihívásaihoz és a partnerországok igényeihez. Ennek érdekében elfogadták a partnerség átfogó felülvizsgálatáról készült jelentést és a terrorizmus elleni küzdelemmel foglalkozó akciótervet.

Az isztambuli csúcstalálkozón (2004. június 28–29.) hét új ország csatlakozott a Szövetséghez, így 26-ra bővült a létszám. Az eredeti 24 partnerországból, immár

²⁰ Euro-Atlantic Partnership Council, http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_49276.htm (megnyitva 2012. október 23.)

²¹ Membership Action Plan (MAP) részletes információt lásd http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50349.htm (megnyitva 2012. október 23.)

²² A fejlett ötöket hívják még „Western Five” és „like-minded” országoknak is.

²³ A Tagsági Akcióterv, értelmében a tagjelölt országoknak minden évben le kell adniuk az aktualizált Éves Nemzeti Programot, amelyben öt fejezetet (a politikai és gazdasági, védelmi és katonai, erőforrással kapcsolatos, biztonsággal kapcsolatos és jogi ügyeket) kell részletezniük. A programról a szövetségesek egyenként konzultálnak a tagjelölt országokkal. Ezt az előzetes párbeszédet részletes megbeszélések követik a tagjelöltek fővárosaiban. A megbeszélések alapján minden egyes aspiráns ország előrehaladásáról egyéni jelentést írnak.

²⁴ The Alliance's Strategic Concept, 24 Apr. 1999, http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_27433.htm (megnyitva 2012. október 21.)

10 lett a NATO teljes jogú tagja. Isztambulban a NATO partnerségi politikájának új szakaszát indították el, amelynek jellemzői a több "egyenre szabott" együttműködés, nagyobb hangsúly a védelmi reformon, és kiemelt figyelem a Kaukázussal és Közép-Ázsiával való együttműködésre.²⁵

Isztambulban alakította át a NATO partnerséggé a Mediterrán Párbeszédet. Nyitott a szélesebb értelemben vett közel-keleti régió felé. Az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezést²⁶ (Istanbul Cooperation Initiative – ICI) 2004-ben alapították, amelynek fő célkitűzése a védelmi és biztonsági együttműködési kapcsolatok kiépítése volt a térségből csatlakozott országokkal (Egyesült Arab Emirátusok, Bahrein, Katar, Kuvait).²⁷ Bár mindkét kezdeményezés szerteágazó területeken működik együtt²⁸ a Szövetséggel, de a korlátozott eredményt felmutató Mediterrán Párbeszéd, és a stagnáló Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés áttekintése és alapvető reformja is elkerülhetetlenné vált az új politikai realitásoknak és kihívásoknak megfelelően.

A Szövetség stratégiai partnerei

Oroszország és Ukrajna a Szövetség két stratégia fontosságú partnere. Fontos helyet foglalnak el Európában, és szerepük meghatározó az európai biztonság szempontjából.

A NATO és Oroszország közötti kölcsönös kapcsolatok, együttműködés és biztonság alapító okiratának²⁹ aláírására 1997. május 27-én Párizsban került sor. Az okirat deklarálta, hogy az Orosz Föderáció és a NATO többé nem ellenségek. 1999-ben, a koszovói válság miatti nézeteltérés a NATO–orosz párbeszéd hivatalos megszakításához vezetett. A NATO és az Orosz Föderáció 2002. május 28-án, Rómában, Practica di Mare-ban hozta létre a NATO–Oroszország Tanácsot (NATO–Russia Council – NRC), amely az addigi NATO–Oroszország Állandó Közös Tanácsot (NATO–Russia Permanent Joint Council – PJC) váltotta fel. A tanácsban a felek egyenlő partnerként tárgyalnak. Annak ellenére, hogy Oroszország megkülönböztetett együttműködést tart fenn a NATO-val, nincsenek a szövetségi tagság elérése vonatkozó tervei.

A NATO és Ukrajna közötti kapcsolatok 1991-ben, az ország függetlenségének kinyilvánítása után kezdődtek. Ukrajna 1994-ben az elsők között csatlakozott a Partnerség a Békéért Programhoz. Kezdetben semleges magatartást tanúsított és nem kereste a NATO-tagság lehetőségét.

²⁵ *Beyond Istanbul* – Speech by NATO Secretary General, Jaap de Hoop Scheffer at the European Policy Centre, Brussels, 12 July, 2004. <http://www.nato.int/docu/speech/2004/s040712b.htm> (megnyitva 2012. október 23.)

²⁶ Istanbul Summit Com unique Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, 28 June 2004, p. 13.

²⁷ Ld. Siposné Kecskeméthy Klára: Mediterrán Párbeszéd a biztonság és az együttműködés erősítésében, *Hadtudomány*, XIV. évfolyam 2004. 2. szám, p. 90–97.; Siposné Kecskeméthy Klára: A NATO és a partnerországok kapcsolatai, *Hadtudomány* XV. évf. 2005. 2. szám p. 117–122.; Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség az isztambuli csúcstalálkozó után, *Nemzetvédelmi Egyetemi Fórum*, 2005. IX. évfolyam 2. szám p. 26–29.

²⁸ Hírszerzési és tengeri járőrözési együttműködés a Földközi-tengeren, katasztrófavédelem és polgári védelmi tervezés, aknamentesítés, békefenntartásban és a NATO gyakorlatokon való részvétel, harc a tömegpusztító fegyverek terjedése ellen, a drog-, fegyver- és emberkereskedelem megakadályozása, a terrorizmus elleni harc, oktatás és képzés, a civil-katonai együttműködés és védelmi tervezés támogatása.

²⁹ Founding Act on Mutual Relations, Cooperation and Security between NATO and the Russian Federation signed in Paris, France, 27 May, 1997 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25468.htm (megnyitva 2012. október 12.)

1997 júliusában, Madridban a Szövetség és Ukrajna aláírták a megkülönböztetett partnerségről szóló szerződést,³⁰ és létrehozták a NATO–Ukrán Bizottságot. Az okiratban a Szövetség megerősítette Ukrajna szuverenitását, függetlenségét, valamint demokratikus és gazdasági fejlődésének támogatását, pozitívként értékelte Ukrajna atomsorompó egyezményhez csatlakozását, és a nukleáris robbanófejek kivonását az ország területéről. A 2008. évi bukaresti csúcserkeztetlet csalódást jelentett az ország számára a Tagsági Akciótervhez történő meghívás elmaradása miatt, de a csúcserkeztetlet záródokumentuma kihangsúlyozta, hogy Ukrajna NATO-tag lesz.

Ukrajna euro-atlanti integrációs törekvései 2010-ben az új külpolitika szerinti „non-bloc status” kimondásával megváltoztak. A dokumentum kizárja bármely katonai és politikai szövetséghez való csatlakozást, helyette az európai és regionális kollektív biztonsági rendszerben való részvétel, a szomszédos országokkal jó kapcsolat fenntartása, és az Európai Unió tagság a fő célkitűzés. A NATO-val és minden más szövetséggel, amellyel közősek az ország érdekei konstruktív együttműködésre, Oroszországgal pedig stratégiai partnerségre törekszik.³¹

A Szövetség megkülönböztetett jelentőségű kapcsolatot tart fenn Grúziával. Grúzia a PfP-keretdokumentumot 1994-ben írta alá. 1993-ban az ország csatlakozott ugyan a taskenti szerződéshez (Független Államok Közössége Kollektív Biztonsági Szerződés, Commonwealth of Independent States Collective Security Treaty), de tagságát nem hosszabbította meg. 2002 szeptemberében parlamenti határozatban nyilvánította ki a NATO-tagság célkitűzését. Bár a 2008. évi Bukaresti Csúcserkeztetleten Grúzia nem kapott meghívást a Tagsági Akciótervhez történő csatlakozásra, de a csúcstalálkozó zárónyilatkozata kimondta, hogy Grúzia „NATO tagország lesz”.³²

2008 szeptemberében létrehozták a NATO–Grúzia Bizottságot (NATO–Georgia Commission – NGC), a politikai konzultációs és gyakorlati együttműködési fórumot, amely támogatja az ország politikai, gazdasági és a védelmi szektorhoz kapcsolódó reformjait és erőfeszítéseit.³³

A partnerségi kapcsolatok fejlődése során hatékony, az egyes országok, régiók érdekeit szem előtt tartó együttműködési formák alakultak ki. Célirányos, testreszabott regionális programok révén vált lehetővé, hogy az egyes országok biztonsági igényeinek leginkább megfelelő irányba mozduljon el az együttműködés.

A partnerországok rendkívül különbözők igényeik, érdekeik, képességeik, és földrajzi elhelyezkedésük szerint.³⁴ A fejlett ötöknek (Ausztria, Finnország, Írország, Svédország és Svájc), nem áll szándékukban csatlakozni a szövetséghez. Rendkívül jó példát szolgáltatnak arra, hogy a PfP-programban való aktív részvétel nem feltétlenül jelenti a teljes jogú tagság elérését. Bosznia-Hercegovina, Macedónia,

³⁰ Charter on a Distinctive Partnership between the North Atlantic Treaty Organization and Ukraine. 09 July, 1997 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_25457.htm (megnyitva 2012. október 12.)

³¹ Steven Pifer: Ukraine’s Foreign Policy: Losing its Balance, National Security and Defense. Razumkov Center, Kyiv, 2012 May

³² „NATO welcomes Ukraine’s and Georgia’s Euro-Atlantic aspirations for membership in NATO. We agreed today that these countries will become members of NATO.” Bucharest Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Bucharest on 3 April 2008 http://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_8443.htm (megnyitva 2012. november 12.)

³³ NATO–Georgia Commission http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_52131.htm (megnyitva 2012. november 15.)

³⁴ Simon, Jeffrey: Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era, March 2004. Strategic Forum, No. 206. p. 1–14.

Montenegró képezik a Tagsági Akcióterv országokat, amelyek célkitűzése a NATO-tagság elérése. Földrajzi régiók szerint megkülönböztetjük a kaukázusi hármakat (Azerbajdzsán, Grúzia és Örményország), és közép-ázsiai ötöket (Kazahsztán, Kirgizisztán, Tadzsikisztán, Türkmenisztán, Üzbegisztán).

A globális partnerek

Már a 2006. évi rigai csúcsértekezlet előtt felmerült egy Globális Partner Szervezet (Global Partnership Organization) létrehozása. A szövetségesek a globális partnerekkel kiépítendő együttműködés milyenségéről és mélységéről azonban eltérő nézeteket vallottak. Az Egyesült Államok és Nagy-Britannia volt a szószólója a NATO új globális partnerségi koncepciójának.

A globális partnerek (az ún. „like-minded”) közé azokat a demokratikus értékek valló országokat (például Ausztrália, Új-Zéland) sorolták, amelyek nem töreksenek a NATO-tagságra, de a Szövetség válságkezelési műveleteihez jelentős mértékben járulnak hozzá, kockáztatják katonáik életét, ennek ellenére nincs rálátásuk a döntéshozatalra és nem rendelkeznek beleszólással sem a döntésekbe, sem a műveletek tervezésébe.

Voltak azonban olyan tagországok (például Németország, Franciaország), amelyek a globális partnerség kialakítására vonatkozó javaslatot nem támogatták. A kelet- és közép-európai országok is aggódva figyelték a fejleményeket, mert a javaslat – megítélésük szerint – a régióról és a partnerségi politika eredeti célkitűzéséről terelte volna el a figyelmet.

A Szövetség globális partnereit (Global Partners – GP), a későbbiekben „partnerek a világban” (Partners Across the Globe – PAG) néven emlegették.³⁵ Éveknek kellett eltelnie ahhoz, hogy a felek közötti strukturált párbeszéd és együttműködés kialakulhasson.

Berlin Partnerségi Csomag

A NATO 2010. évi Stratégiai Koncepciója a Szövetség legfontosabb feladatának – a kollektív védelem biztosítása és válságkezelés mellett – a kooperatív biztonság megteremtését tekinti, amelyet a világ partnerországai és szervezetei kiterjedt hálózata segítségével ér el. A 2010. évi lisszaboni csúcsértekezleten döntés született arról, hogy áttekintik a partnerek a NATO-műveletekbe történő bevonásának politikai-katonai kereteit. Ezt olyan szándékkal tették, hogy a partnerek olyan „szervezeti jogosítványt” kapjanak, amely nagyobb befolyást engedne számukra a NATO-műveletek döntéshozatalába, a stratégia alakításába.³⁶

2011 áprilisában a NATO-külgyminiszterek *Berlini Partnerségi Csomag* megnevezéssel hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát fogadtak el.³⁷ Ez a

³⁵ Hívták őket a „négyeszeres NEM országok” csoportjának is (quadruple-non countries), ugyanis nem tagjai a Szövetségnek, a Partnerség a Békéért Programnak, a Mediterrán Párbeszédnek és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezésnek.

³⁶ A 2012. évi chicagói csúcsértekezlet idején a Szövetség képviselői leültek tárgyalni azzal a 13 kiemelt partnerországgal (Ausztrália, Ausztria, Egyesült Arab Emírátságok, Finnország, Grúzia, Japán, Jordánia, Katar, Koreai Köztársaság, Marokkó, Svédország, Svájc és Új-Zéland) delegáltjaival, amelyek politikai, műveleti és pénzügyi támogatást nyújtanak a NATO-műveletekhez. Megtárgyalták a műveletek tapasztalatait, a közös kiképzés és gyakorlatok alapvető fontosságúak az interoperabilitás, a műveleti képességek fejlesztése érdekében.

³⁷ Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy, Berlin, April 15, 2011.

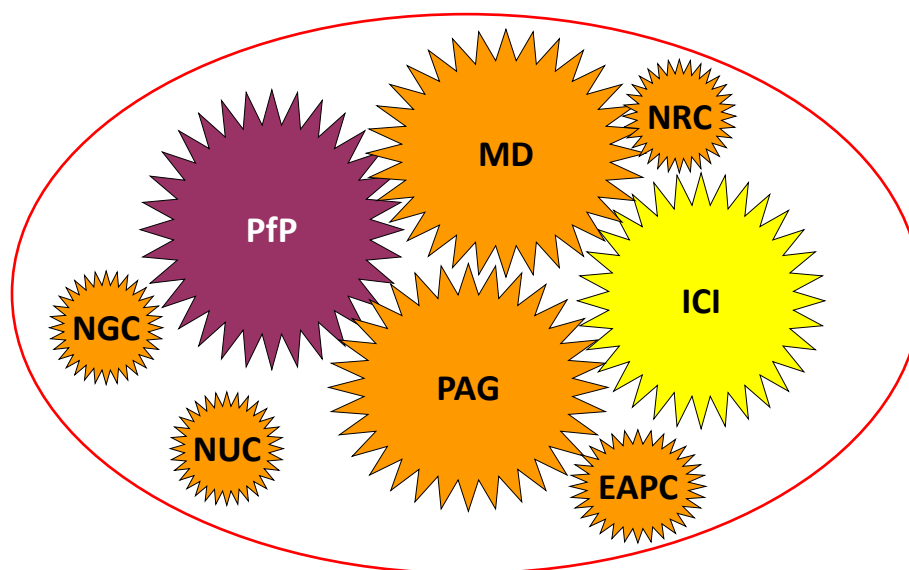
meglévő és a potenciális partnereknek lehetővé teszi, hogy az új eszköztárak révén saját maguk alakíthassák a NATO-hoz fűződő kapcsolatrendszerük milyenségét.³⁸ A dokumentum felsorolja a partnerségi politika stratégiai célkitűzéseit. Ezek – a dokumentum értelmében – a következők:

- az euro-atlanti és nemzetközi biztonság,
- a béke és stabilitás elősegítése,
- a regionális biztonság és együttműködés erősítése,
- demokratikus értékek és reformok,
- a NATO-műveletek és missziók támogatása,
- a NATO-csatlakozásban érdekelt partnerek felkészítése.

Az eddigi partnerségi szervezeti keretek (az Euro-atlanti Partnerségi Tanács, a PfP, a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés) és dokumentumok (az EAPC-alapdokumentum és a PfP-keretdokumentum) továbbra is változatlanok és érvényben maradnak.

A partnerségi kapcsolatok új rendszere

Partnerségi Együttműködési Menü

(PfP – Partnership for Peace, Partnerség a Békéért; EAPC – Euro-Atlantic Partnership Council, Euro-atlanti Partnerségi Tanács; MD – Mediterranean Dialogue, Mediterrán Párbeszéd, NRC – NATO-Russia Council, NATO-Oroszország Tanács; NUC – NATO-Ukraine Commission, NATO-Ukrán Bizottság; NGC – NATO-Georgia Commission, NATO-Grúzia Bizottság; ICI – Istanbul Cooperation Initiative, Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés; PAG – Partners across the Globe, Partnerek a világban)

1. ábra

A partnerségi kapcsolatok új rendszere

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf

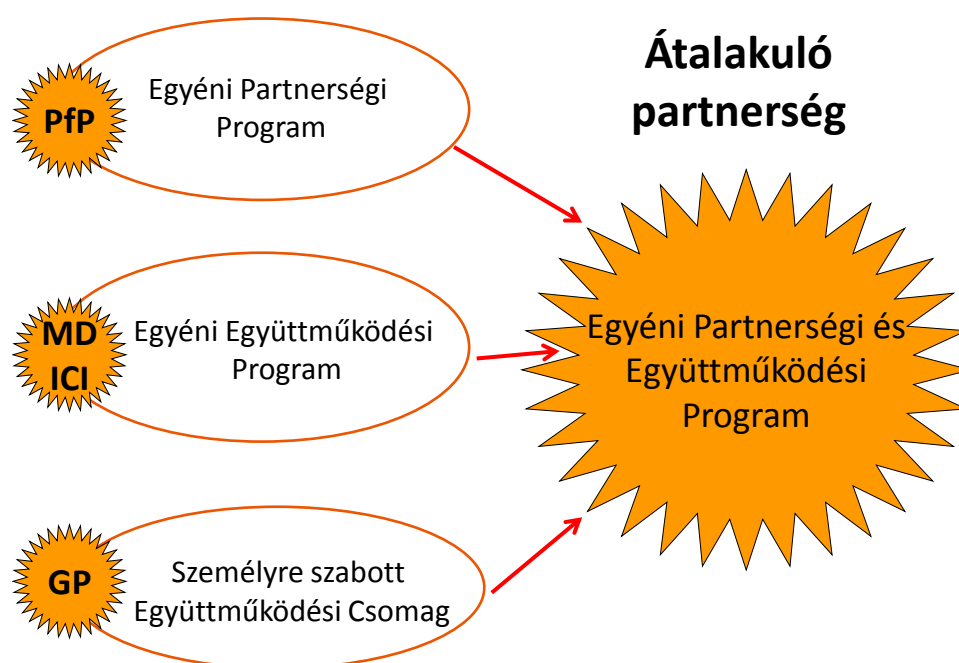
(Megnyitva 2012. november 23.)

³⁸ In Berlin, NATO Allies and Partners show unity and resolve on all fronts

http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_72775.htm? (megnyitva 2012. augusztus 12.)

(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

A Szövetség egyetlen Partnerségi Együttműködési Menüt (Partnership Cooperation Menu – PCC) és ún. belépő programként Egyéni Partnerségi és Együttműködési Programot (Individual Partnership and Cooperation Programme – IPCP) alakít ki (ld 1. ábra). Ez utóbbi felváltja az eddigi egyedi területekre specializált partnerségi programokat (a Pfp- és EAPC-tagoknak készült Egyéni Partnerségi Programot [Individual Partnership Programme – IPP]; a Mediterrán Párbeszéd és az Isztambuli Együttműködési Kezdeményezés országai részére kialakított Egyéni Együttműködési Programot [Individual Cooperation Programme – ICP]; valamint a globális partnerek számára megalkotott Személyre szabott Együttműködési Csomagot [Tailored Cooperation Package – TCP])³⁹ (ld. 2. ábra).

2. ábra
Az átalakuló partnerség
(Szerkesztette: Siposné dr. Kecskeméthy Klára)

A Szövetség figyelembe veszi a partnerországok egyéni igényeit és törekvéseit, ezért a kibővített partnerségi politikában széleskörű politikai konzultációt, és gyakorlati együttműködést, a katonai oktatás, képzés és képességfejlesztés támogatását javasolták. A „28+n” rugalmas formula biztosítja a keretet a konzultációra és az együttműködésre.

A Partnerségi Akcióterv (Partnership Action Plan – PAP) és a Tervezési és Felülvizsgálati Folyamat (Planning and Review Process – PARP) nemcsak az Euroatlanti Partnerségi Tanács és a Pfp-országok számára lesz hozzáférhető, hanem az

³⁹ Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy. PERCEPTIONS, Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> (Megnyitva 2012. június 19.)

Észak-atlanti Tanács egyedi döntése alapján bármely partnerország számára is. A Szövetség széleskörűen kívánja a jövőben alkalmazni:

- a NATO összekötő nagykövetségek (NATO Contact Point Embassy – CPE) hálózatának kiterjesztését,
- a partnerek felkérését, hogy állandó képviselet nyissanak Brüsszelben,
- a Trust Fund támogatását,
- együttműködést a NATO Tudomány a Békéért és Biztonságért Program (Science for Peace and Security Programme) keretében.

A Szövetség partnerségi programokra korlátozottan rendelkezésre álló erőforrásai pedig szükségessé teszik olyan prioritások felállítását, amelyben mérlegelik, hogy a partner szeretne-e csatlakozni a Szövetséghez, ugyanazokat az elveket és értékeket vallja-e, katonai, politikai és pénzügyi támogatást nyújt-e a NATO-műveletekhez, különleges stratégiai jelentősége van-e a NATO számára, rendelkezik-e a Szövetséggel kétoldalú kapcsolatokkal, és támogatja-e anyagilag is az együttműködést.

A 2012. évi chicagói csúcsertekezletet jelentőségteljes várakozások előzték meg. A 63. „születésnapját” ünneplő NATO számvetést készített arról, hogy mennyire sikeres és eredményes lényegét, jellegét és feladatrendszerét tekintve a szervezet. A csúcsertekezlet zárónyilatkozata sok szempontból volt figyelemre méltó. Egyrészt megerősítette a transzatlanti köteléket, az afganisztáni és koszovói elkötelezettséget, a sokrétű válságok/veszélyek kezeléséhez szükséges képességek kialakítását, számvetést készített a Szövetség feladatairól, válságkezelő misszióiról, programjairól, másrészt egyértelműen állást foglalt a Szövetség széleskörű partnerségi kapcsolatainak erősítéséről. Áttekintette a nemzetközi szervezetekhez (Európai Unió, ENSZ, EBESZ, Afrikai Unió) fűződő kapcsolatait, hiszen a partnerségi és együttműködési politika alapvető fontosságú a Szövetség céljai elérése és feladatai végrehajtása szempontjából.⁴⁰

* * *

Ma már a NATO a Föld bármely kontinensén és régiójában fekvő állammal képes együttműködni a közösen vallott demokratikus értékek és elvek mentén is, de a nemzetközi biztonság és bizalom erősítése érdekében is. A Berlin Partnerség Csomag hatékonyabb és rugalmasabb partnerségi politikát jelent, amely lehetővé teszi, hogy a meglévő és a potenciális partnerek meghatározzák a Szövetséghez fűződő kapcsolatrendszerüket a Partnerségi Együttműködési Menü, valamint az Egyéni Partnerségi és Együttműködési Program segítségével. Az új partnerség több célt szolgál. Így a NATO-műveletek támogatását, a nemzetközi biztonság kiterjesztését, az egyes államok felkészülését a tagságra és a liberális demokratikus értékek védelmét.

Az eltelt idő és a rendelkezésre álló tapasztalatok mutatják majd meg, hogy az egységes keretbe terelt sokszínű (eltérő földrajzi fekvés, történelem, kultúra, nyelv, gazdasági és technológiai szint, politikai prioritások, a fegyveres erők nagysága stb.) partnerországokkal kialakított együttműködés, hogyan és milyen módon működik.

⁴⁰ Chicago Summit Declaration, Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Active engagement in cooperative security: a more efficient and flexible partnership policy, Berlin, April 15, 2011.

http://www.nato.int/nato_static/assets/pdf/pdf_2011_04/20110415_110415-Partnership-Policy.pdf (Megnyitva 2012. november 23.)

Chicago Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Chicago on 20 May 2012.

Horbulin, Volodymyr: Ukraine-NATO relations in the context of euro-atlantic integration. National Security and Defense, No. 7 (43) 2003, p. 5–7.

Karl-Heinz Kamp: NATO's Chicago Summit. A thorny agenda, Research Paper, No. 70. November 2011, NATO Defence College, Rome p. 8.

Karl-Heinz Kamp: The Transatlantic Link after Chicago. NDC Research Report, May 2012, NATO Defence Collge, Rome p. 5.

Lisbon Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Lisbon, November 20. 2010. p. 13.

Monaco, Annalisa: Ten years on: is there a Future for the Partnership after NATO Enlargement ? NATO Notes, 2004, Vol. 6, No. 1, February, p. 5–7

Rebecca R. Moore: Lisbon and the Evolution of NATO's New Partnership Policy, Perceptions. Spring 2012, Volume XVII, Number 1, pp. 55–74.

<http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/02/RebeccaMoore2.pdf> (Megnyitva 2012. június 19.)

NATO 2020 – Shared leadership for a shared future'. Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the Brussels Forum (with Q&A session), 23 March, 2012 http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_85443.htm (megnyitva 2012. október 24.)

Pond, Susan: Understanding the PfP Tool. Kit NATO Review, 2004, No.1, Spring, 3 p. <http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/english/art2.html> (megnyitva 2012. október 24.)

The Prague Summit and NATO's transformation: A Reader's Guide. Bruxelles, NATO, 2003. 110 p.

Riga Summit Declaration. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Riga on 29 November 2006.

Sherr, James: Edging erratically forward. NATO Review, 2003. Autumn p. 4. <http://www.nato.int/docu/review/2003/issue3/english/art4.html> (megnyitva 2012. október 25.)

Simon, Jeffrey: Partnership for Peace: Charting a Course for a New Era. March 2004. Strategic Forum, No. 206. p. 1–14.

Siposné Kecskeméthy Klára: A mediterrán térség jelentősége a Szövetség számára, In: Hadseregek a Mediterráneumban. Mediterrán Világ Szimpózium III. Veszprém konferencia, Pannon Egyetem MFTK – HM Zrínyi Kht.–Zrínyi Kiadó. – Veszprém – Budapest 2009. p. 1–12.

Siposné Kecskeméthy Klára: Kooperatív biztonság, partnerségi kapcsolatok a chicagói csúcserkeztet fényében. Felderítő Szemle, 2012. XI. évfolyam, 2. szám p. 42–52.

Siposné Kecskeméthy Klára: Globális partnerség, NATO-Ausztrália együttműködés. Hadtudomány online melléklete 2012. 1–2. szám XXII. évfolyam p. 1–8.

mht.eu/hadtudomany/2012_e_Kecskemethy_Klara.pdf (megnyitva 2012. október 23.)

Sorin Lungu NATO Cooperation with former Adversaries. Spring 1999 issue (Vol. IV, No. 2), American Diplomacy,

http://www.unc.edu/depts/diplomat/AD_Issues/amdipl_12/lungu_coop1.html

(2012. november 3.)

Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19–20 November 2010, p. 40.

Szternák György: Lisszaboni csúcstalálkozó. Szakmai Szemle, 2011. 1. szám, p. 5–22.

Towards NATO's Chicago Summit, Speech by NATO Secretary General Anders Fogh Rasmussen at the European Policy Centre. Brussels, 30 Sep. 2011

Forrás: http://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_78600.htm(megnyitva 2012. október 10.)

Weaver, Robert: Continuing to build Security through Partnership. NATO Review, 2004, No.1, Spring, 2004. 3 p.

<http://www.nato.int/docu/review/2004/issue1/english/art1.html> (megnyitva 2012. november 2.)